

VÁLSÁG ÉS ERKÖLCS – MAGYARORSZÁG 2012

DR BITTNER PÉTER¹

Összefoglalás

A válság, jelentős hatással van a világra. Mondhatni felgyorsítja, kiterjeszti a globalizációt. Kedvezően hat a versenyképességre, az innovatív megoldásokat segíti. Pozitívumai mellett azonban szólni kell az ezzel járó negatív jelenségekről is, mint amilyen a munkanélküliség robbanásszerű növekedése, a korrupció, az etikátlan üzleti magatartás. Ezek együttesen pedig kihatnak a társadalmi morálra. Dolgozatomban négy szinten elemzem a témát. Makro szinten a korrupció erősen jelen van, különösen a volt keleti blokk országaiban, ahol az új helyzet adta lehetőségeket igyekszik kihasználni a hatalomra jutott új garnitúra. Ez természetesen hatással van a középső és az alsó hatalmi szintekre, melynek eredményeként új vazallusi rendszerek épülnek. Ezen vizsgálódás közepette jutottam el a negyedik szinthez, az egyesülő Európa régi és új tagjai közötti viszonyok elemzéséhez, ahol szintén tetten érhető az etikátlan, korrupt állami magatartás. Javaslatként a kormányok felelősségét, a jó példa mutatását, a szakszerű lobby tevékenység erősítését és a munkanélküliség kezelésének fontosságát emeltem ki.

Kulcsszavak: válság, korrupció, etika, erkölcs, globalizáció,

Summary:

The crisis is accelerating the globalization expands. Positive impact on competitiveness. Adverse effects on growth and amunkanélküliség corruption, unethical business practices. Consequence of the deteriorating social morals. The theme macro, meso and micro levels were analyzed. I found that the transition to the new possibilities offered by the power elite of property acquisition and construction systems using vassals. Fourth level appeared as an inter-state cooperation in corruption and unethical business practices. As highlighted in the proposal is the responsibility of governments, by example and professional lobby cycle.

Keywords:

crisis, corruption, ethics, morality, globalization

Bevezetés

A korrupció tekintetében tovább süllyedtünk a Transparency International legfrissebb jelentése szerint. A korrupció összefüggésben van a társadalom erkölcsi, etikai és morális állapotával. Ezen megállapítások alapján bátortalanul teszem fel a kérdést, a konferencia címéből kiindulva, hogy egyáltalán van tiszta üzleti világ?

Az előadás célja, akár a társadalomé, a korrupció visszaszorítása, a társadalom erkölcsi, etikai, morális állapotának fejlesztése.

Joggal merül fel a kérdés, mi a teendő a cél elérése érdekében? Az egyik, hogy ne csak beszéljünk az ország erkölcsi romlásáról, az azt kiváltó tényezőkről, és mondandónkat szépen bekötve szétküldjük a résztvevőknek, akik örömmel pipálják ki a velük szembeni publikációs kényszerből kiindulva, hogy ez is teljesült. De mi lesz az itt elhangzott gondolatokkal, megállapításokkal, melyek tényeken, valós felméréseken alapulnak. Ebből kiindulva, vagy ezeket felhasználva lehetne elindulni azon az úton, amely nem csak elméletben (de jure) hanem a gyakorlatban is (de facto) tenne valamit a társadalom erkölcsi etikai felemelkedése érdekében.

1 egyetemi docens, Pannon Egyetem, Veszprém, Gazdaságtudományi Kar, Szervezési és Vezetési Tanszék, bittner@gtk.uni-pannon.hu

Az is erkölcsi, etikai és morális kérdés, hogy a tudományos eredményeket miért nem, vagy inkább nem nagyon használják fel a jól fizetett elkötelezett tanácsadók „zseniális” javaslatai mellett, helyett a törvények megalkotásakor? Ezek ugyanis az etika, erkölcs és morál külső megjelenési formái, melyek csak akkor érnek valamit, ha ezen tényezők, melyek viselkedésünk belső meghatározói, a képzési folyamatban, alakulnak, formálódnak.

A témát három szinten, makro, mezo, és mikro szinten vizsgálom, nem feledkezve meg az egyes szintek közötti összefüggésekről sem.

Makró szinten a kutatási kérdés (K1): Valóban nem kell vizsgálni az első néhány millió eredetét?

Átmeneti állapotban voltunk, de még inkább vagyunk, melynek vezérelve a címben megfogalmazott kérdés. De mi következik ebből?

Közbeszerzés ide, közbeszerzés oda, finomam, pártsemlegesen mondva, az erősebb kutya viszi el a csontot a teljes nyilvánosság szemeláttára, mert ma Magyarországon a nyilvánosság visszatartó ereje sajnos, nagyon kicsi. Olyan, mint a kerítés. Csak azt tartja vissza, aki nem is akar bejönni. Nem gyakorlat a felelős, a felelősök lemondása, felmentése, felelősségre vonása.

A leírtakból következik a jelen törvénykezési gyakorlata, mint a helyzetet alapvetően befolyásoló tényező. Egy városi főügyész helyettes véleménye fejezi ki leginkább ezt, aki naiv kérdésemre: ha látják mi az ok és ki az okozó, akkor miért nem tudnak cselekedni? Ő lakonikusan csak annyit válaszolt, nézze meg a parlament összetételét!

A parlament szerepénél tartva, ki kell emelni annak hatását a társadalom viselkedésére, hisz az ott zajló eseményeket közvetítik a médiák, a demokratizálódás egy fontos elemeként. A szándék dicséretes, de ebben az átmeneti időszakban ez úgy tűnik fordítva sül el. Ha csak a képviselők jelenlétét nézzük, akkor már nem szolgálnak jó példaként az üres padosorok, a munka orientált társadalom felé vezető úton, a munkaidő, a munka fontosságának kifejezésére, közvetítésére. A formai problémákon túl a tartalmi kérdések is sok kívánni valót hagynak, mert a stílus maga a forma, és a stílus esetenként nem különösebben emelkedett, inkább mondhatni alpári.

Mezo szinten a kutatási kérdés (K2): A középszinten működő szervezetek lobby tevékenysége milyen hatással van a korrupcióra?

Az összekötők, a lobbyzók, a helyi érdekek képviselői, „kijárói”, akik borotvaélen járnak a korrupció és a tanult, legális lobby tevékenység között. Nagy a kísértés, ahogy ez megjelenik Móricz örökérvényű regényében a „Rokonok”-ban, hogy a kisebb nagyobb közösségnek kijárt pénzből jusson is, meg maradjon is. Az ideológia: megdolgoztam érte, sok időm ment rá. Ez a felfogás azért káros, mert ezen az alapon természetesnek tekinti a kijárt összegből való oda-vissza történő részesedést. Ezt teszik akkor, amikor az egyszerű honpolgárt minimálbéren foglalkoztatják bejelentetlenül és túlterhelik.

A középszintű testületi munka, mint a kistérségek, járások, érdekeinek egyeztetője, EU-s pénzek elosztója, szerződések kötője, előkészítője, tárgyalója fontos szerepet tölt be a térségek fejlesztésében. A fejlesztéshez pénz kötődik, és máris ott vagyunk, mint a makro szinten. A szerződéskötés uniós szabályait ugyanis, mi magyarosan alkalmazzuk, ha egyáltalán alkalmazzuk. Nem négy, hanem 6 vagy 8 szemközt zajlik a

tárgyalás, de a „megfigyelő” előzetesen felkészítésre, bevonásra kerül, és vígan megy az összeg X %-a a zsebekbe, onnan pedig nem tudni hova?!

Külön kell szólni a nyíltságot elvileg jól szolgáló pályáztatási gyakorlatról, amit nagyon gyakran jellemez az a szó, hogy ez „le van zsírozva” mert egyrészt megvannak az ügyeletes nyerők, akik közé nehéz beférkőzni. Itt vigasztalásként azt lehet elmondani, hogy ez nem csak magyar specialitás. Köztudott, hogy kihez kell fordulni Brüsszelben, ha biztos nyerők akarunk lenni. Természetesen azt is tudjuk, mennyi a tarifa. Másrészt, bár szorosan összefügg az előzőekkel, a pályáztatás, mint szakma, „sikerdíjas” és innentől kezdve a folyamat támadható.

Mikro szinten a kutatási kérdés (K3): etikus a nagy elosztó rendszerek átszervezése címén milliárdokat kivonni?

A korrupció első számú területe ezen a szinten az egészségügy az „utólag” adható hálapénzzel. Többen nekifutottak megszüntetésének, de az ebből kiválóan élő vezetők illetve szerencsés szakot választók jól élnek, és a lobby erejük elég erős ahhoz, hogy meggátolják ezeket a kezdeményezéseket. Látva az elődök kudarcait jelen kormányzat legalizálta a fizetések rendezése helyett a hálapénzt, a legkorruptabb módon, mert továbbra sem lett nyilvános, a tarifa. Az ötlet jó, mert amekkora összeg kellene a fizetésrendezéshez, nem áll rendelkezésre. A megoldás egybeesik az állami szerepvállalás háttérbe szorulásával. A bibi csak az, hogy a páciensek teherbíró képessége is nagyon korlátozott, és ez tovább növeli a fizetési, adózási problémákat, valamint az orvos társadalmat is megosztja. Ehhez az igazgatói engedélyen túl csak az kellett volna, hogy meghatározzák a tarifákat, és kifüggesztik jó látható helyen. Ez az adóbevételek növelését, az átláthatóságot is segítette volna. Persze kár ezen meditatálni, mert amikor más országok jól bevált példáján felbuzdulva a borraivalót kívánták egyértelműen beépíteni a szolgáltatás díjába, akkor is egységfrontba tömörülve mindenki tiltakozott. Úgy tűnik társadalmi „betegség” a tisztánlátás kerülése, a viszonyok és a helyzet tisztázása.

Természetes módon jutunk el a közismert mondásig: „ami etikus az nem mindig jogszerű, és ami jogszerű az nem biztos, hogy etikus.” Ennek alapján jogosan kérdezhetjük: etikus az, hogy a nagy elosztó rendszerekből átszervezés címén egyszerűen csak pénzt vonnak ki, és a hatékony működést garantáló, segítő indikátorok kidolgozására, a változások követésére (kontrolling) a nagy rohanásban már nem marad idő. Ezzel szemben európai átlagban csökken a születéskori várható élettartam, nő a munkával töltött idő, nő a balesetek következtében kieső munkaórák és balesetek száma, csökkennek a munkabiztonságra fordított pénzek. Anélkül, hogy demagóg lenne a kérdés: melyik a kisebb rossz? A hiány kordában tartása, vagy a nemzet egészségügyi állapotának lerohasztása, ami újabb jelentős beruházást igényel(ne). További probléma, amivel nem igen számolnak, az így kieső teljesítmény, vagy érthetőbben munkaórák száma, melynek elvégzéséhez idegen munkaerőt kell bevonni. Ennek egyre erősödő negatív hatásait nem csak Amerikában, de itt Európában, és hazánkban is egyre inkább látjuk, egyre növelve, alacsony tolerancia szintünk miatt is, a rassztok közötti feszültségeket. A tartósan beteg, foglalkoztatási betegségben szenvedők regenerálására, munkába való visszavezetésére nagyon „humánus” megoldást találtak ki, a retorziót.

Ebből adódik a kérdés, etikus a rokkantak munkába állítása ott ahol csak a munkaképességüket értékelik újra más szempontok szerint, és meg sem kísérik az egészségi állapotuknak megfelelő munkakörülmények, munkahelyek kialakítását.

Etikus a segédeszközök árának emelése, a fogyatékkal élők intézeteitől a pénzkivonás? Az eredmény és a ráfordítás vélelmezhetően nincs pariban, legfeljebb a felülvizsgálók felé billen a mérleg nyelve, míg a mérleg másik serpenyőjében számos családi, egyéni tragédia található. Azzal sem számolnak a nagy „reformerek”, hogy az eddig megélhetésüket biztosító pénz a vásárlóerőben jelent meg, mellyel szintén bajok vannak, nem beszélve a családok megtakarításairól.

**A válság és az erkölcs egymásra hatásával összefüggő kutatási kérdés (K5):
miként hat a válság a társadalom, a gazdaság erkölcsi, etikai, morális állapotára?**

Mi is a válság? Unortodox módon válaszolva meg a kérdést: én azt mondom, hogy a válság tipikus esete annak, amikor a nagy halak megeszik a kis halakat. Olcsón, mert a válságba kerültek, hogy „kinyögjék” adósságaikat mindent pénzzé tesznek, de kínálati piac lévén, kénytelenek értéken alul értékesíteni vagyონukat. Normál helyzetben vannak piaci etikai játékszabályok, amelyeket természetesen akkor is megsértenek, de válságban a szükség törvényt bont alapon semmi sem drága, csak hozzávetőlegesen jogszerű legyen az üzlet. Utána meg jól megélnék a felvásárlást, az üzletet vizsgáló bizottságok, biztosok, akik munkadíjként kapják meg járandóságukat. Ettől persze nem lesz újra cukoriparunk, textiliparunk, egyáltalán könnyűiparunk. Legfeljebb beszállítók lesznek, de ott meg nem működik a globalizáció előnye, az anyacéggel való azonos szintű fejlődés. Vagyis nem csoda, hogy nem nő a GDP, mert nincs mitől, legfeljebb az idetelepülő multik révén, tovább növelve az ország kiszolgáltatottságát.

De, ahogy mindennek két oldala van, úgy a válságnak is van „jó” oldala. Ez pedig a gazdaság szelekciós mechanizmusa, mely segítségével tisztul a kép, az erősek még erősebbek lesznek, a gyengék pedig elerőtlenedve feladják. Ez a folyamat kedvező a fejlődés, az innováció szempontjából, de mögötte nő a munkanélküliség, a személyes és családi tragédiák sora. Ez a helyzet növeli az emberek kiszolgáltatottságát és ez nagyon kedvez a korrupciónak. Ide sorolható az a Magyarországon dülő gyakorlat, ami a felvétel és különösen a bér mértéke körül zajlik. A legjobb embert a legkevesebb bérrrel kívánják alkalmazni. Ez egyben a globalizáció bérkiegyenlítő hatása, hisz a tőke szabad áramlásával oda megy, ahol olcsó a munkaerő. Ha valaki ezt szóvá teszi a nyugat európai árakat és béreket véve viszonyítási alapul, már azzal érvelnek, hogy milyen jól élünk a kínai, és a dél-kelet ázsiai dolgozókhöz képest. Hová jutottunk a rendszerváltáskor remélt nyugati típusú kereső és életmód modelltől. Ezt tetézi a diplomás kezdő bérek csökkentése, mondván így könnyebb lesz a pályakezdőknek munkához jutni, és természetesen könnyebb lesz idegen országban boldogulni, ahogy ezt teszik egyre többen. Etikus megoldás a röghöz kötés? Nem csak nem etikus, de alkotmányba ütköző is, annak ellenére, hogy az érvelésben az adófizetők pénzének megóvása a kimondott ok. Szerintem más megoldás is van. A sportból véve a példát, lehet győzelemre törni, de ehhez meg kell venni jelentős összegért a jó játékosokat a „nevelő” egyesülettől. Ennek mintájára lehetne a képzési költségek, a humán tőke előállítási költsége alapján megszabni egy – egy szakember árát, amit az alkalmazónak kellene fizetnie a képző intézménynek, ahonnan lehetne a képzést a korábbiaknak megfelelő mértékben, - az államot kihagyva, ezt a törekvését erősítve - finanszírozva „ingyenessé” és profitábilissá tenni. A bankok megadóztatásánál nem hiszem, hogy nagyobb felháborodást okozna. Ezzel a megoldással a képzési körfolyamat anyagi oldala bezárulna. A képzés is a versenyszféra részévé válna, és a munkáltatók által már eddig is fizetett járulékok mintájára. A fizetés a dolgozó értékének elismerése lenne, az érte fizetendő „képzési járulék” pedig a képző intézményé. Ebben a konstellációban

vállalkozhat külföldi hallgatók tömeges képzésére pl. az orvosképzés, az európai orvoshiányt mérsékelve.

A válság a mai kor „big stick”-je, mint a hidegháború idején volt(?) az atombomba. Ma erre, mint racionális érvre hivatkozva indoklás nélkül lehet elbocsátani emberek százait, ezreit földönfutóvá téve e tömegeket és családjaikat, lelkesen jelentve, hogy visszakerült a cég a TOP listán korábban elfoglalt helyére. A toplisták leginkább az eredményekről, a profittermelő képességről szólnak. De nem ártana figyelembe venni a rangsorok összeállítóinak azt is, hogy mennyi a foglalkoztatott, mennyi az elbocsátott dolgozó, és mennyit fordítanak a szociális valamint a CSR tevékenységre?

A válság árát az egyre szűkülő adófizető réteg fizeti meg azon vállalkozók mellett, akiket felfaltak a nagy halak. Joggal merül fel a kérdés, mit tehet az egyén a család? A fizika törvényei szerint az akciók reakciókat váltanak ki, melynek jeleivel egyre több helyen lehet a világban találkozni. Azt hinné az ember, hogy ezt érzékelve a kormányok lépéseket tesznek a feszültségek mérséklésére, megszüntetésére. E helyett mit lehet olvasni, hallani a médiákban? A helyzetet érzékelve a jóléti forgatókönyvek helyett a fegyveres erők megerősítésébe kezdtek.

Most érkezünk el a kulcskérdéshez: tulajdonképpen a választók szabad akaratából demokratikusan megválasztott kormányzatnak mi a célja? Szerintem az elvonások és a juttatások egyensúlyban tartása, a társadalmi jólét fejlesztése, hogy minél többen érezzék, érezzük jól magunkat ebben a világban azon rövid idő alatt, amit itt töltünk a Földön. Ezen születéskor várható időtartam is nagy szórást mutat annak függvényében, hogy kinek hova sikerül születnie. Mentségként a kormányok egymásra mutogatva arra hivatkoznak, hogy az adósság teher, a gazdasági helyzet kiszolgáltatottá teszi az országot, ami eleve megkérdőjelezi az ügyletek „etikus” voltát. Ezzel egy újabb szintre jutottunk annak a kérdésnek a feltételével, hogy: van-e egyáltalán tiszta társadalom, tiszta gazdaság a nemzetek közötti együttműködésben?

A kérdés a bevezetőben már hivatkozott szervezet rangsora szerint vizsgálható, és ennek alapján lehet megnyugodni, vagy szörnyülni. Az egyesülő Európában is tanúi lehetünk az erővel való visszaélésnek, a gyengébbek kiszármányolásának. Mert minek lehet nevezni azt, hogy a fejlettek követelik a megszorításokat ott, ahol az árak európaiak a keresetek viszont ázsiaiak. Etikus ez a magatartás? A megszorításokat kiváltó sok ok közül azt emelem ki, hogy az EU-nak történő befizetésekből nagyobb arányban részesülnek az újonnan belépő volt szocialista országok, és ezt a fejlett országok vezetői, lakosai kezdik „unni”. Az ebből következő másik probléma, hogy a pályázatok révén ebből való részesedés nagy szellemi befektetést kíván. Az így elnyert pénzek szakszerű, a versenyképességet javító felhasználásában viszont már nem segítenek. Miért nem? A versenytársakat nem különösebben szeretik azok a globális vállalatok, melyek képviselői „lobbyznak” érdekeik érvényesítésért. Eredményeit láthatjuk a piacok felvásárlásában, a kiszolgáltatottság növelésében. Jöhet a sztereotip kérdés: Etikus ez? Folytathatnánk a sort, de talán ennyi is elég ahhoz, hogy elgondolkodjunk a konferencia címében feltett kérdésen, és mindenki megpróbálkozzon a saját területén az etikus, erkölcsös magatartással, a sok kicsi sokra megy elv alapján.

Konklúzió

A válság makro szinten kitérít a mozgásteret, lehetővé téve a vagyonosodást, és az elszegényedést. Ez kiváltója a ami kor egyik nagy problémájának, a munkanélküliség kezelésnek. Sajnálatos módon, a nagyobb vagyon nem jelenti több munkahely

létrejöttét, mert Dacher Keltner és Michael Kraus amerikai kutatók szerint a társadalmi problémák megoldásában nem lehet a gazdagokra számítani. Egyrészt, mert egyszerűen pszichológiai okokból kizárt, mivel a tehetősek csak a náluk gazdagabbak érzelmeit veszik figyelembe. Hazel Markus a Stanford Egyetem kutatója szerint pedig kevésbé törődnek másokkal. Másrészt az önzés politikai nézetüket is befolyásolja, ebből következően a politikusok sem önzetlenek. Továbbá úgy érzik, megérdemlik a pénzüket. Mindezekből következően, ha munkahelyeket is teremtenek, azt leginkább saját érdekeik szem előtt tartásával, saját hasznuk növeléséért teszik, nem pedig a munkatársak, a munkahelyi körülmények javítására.

Közép szinten a válság elmélyíti a korrupciót, a vazallusi rendszer kiépítését. Ezt jól példázza a pályázatokon elnyert pénzek leosztása, a körbetartozás kialakulása, a végrehajtók, kivitelezők ki nem fizetése, vagy nyomott áron való alkalmazása. De önállóan nagyon nehéz e „kártelek” ellen lépni, így a könnyebb, de kevés haszonnal kecsegtető utat kénytelenek választani.

Alsó szinten elszegényít, megfélemlít, és elveszi az egyénektől a családoktól a jövőt. Egyre növekvő munkanélküli sereget termel, egyre több, és egyre nehezebben kezelhető problémával, amit a kormányoknak kell(ene) megoldani. Készülnek erre, de véleményem szerint nem a legjobb úton haladnak a megoldást illetően.

Javaslat

Makro szinten fontos a jó példa mutatása, annak a tudatnak az erősítése, hogy mi a jövő és a kisemberek pártján állunk, és az ehhez szükséges feltételek megteremtése érdekében támogatjuk a gazdaság szereplőit.

Mezo szinten a szó igazi értelmében vett lobby tevékenység szakszerűségének erősítése a korrupcióval szemben.

Az egyén a család szintjén a „mákonny” visszautasítása. Ez egy '96-ban gazdasági vezetők részvételével tartott konferencián hangzott el, mint az „új” gazdasági rend kialakulását követő feszültségek kezelésének egy lehetséges „békés” eszköze.

Zárásként

A válság a modern társadalmak manipulációs eszköze, mellyel kézben tartható és befolyásolható a társadalom valamennyi szintje. A válság egyben a gazdaság szelekciós mechanizmusa is, és mint ilyen, az innováció, a versenyképesség hajtó motorja. De nem mindegy, hogy merre viszi a világot.

Irodalomjegyzék

Csurgó Ottóné: Üzleti etika, SALDO ZRT, Budapest, 2010. ISBN:9789636383626

Ferge Zsuzsa: Óriási a nyomor Magyarországon, 168óraonline

Krémer Balázs: A negyedik köztársaság felé, Beszélő, 2012, 17.évf. 1. szám.

Matécz Zoltán: Etika, erkölcs, morál és persze felelősség, futotuz.blog.hu

Szántó Z. - Tóth I. János (szerk) Korrupciós kockázatok az üzleti életben, Kutatási háttér tanulmányok, BCE Korrupciókutatói-központ, Budapest, 2008.

